

Oratie

Over leven met een lage status

Jeroen van der Waal

Erasmus Universiteit Rotterdam
vanderwaal@essb.eur.nl
<https://jeroenvanderwaal.com/>

Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Stratificatiesociologie, bij de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences van de Erasmus Universiteit Rotterdam op 20 mei 2022.

Kernwoorden: opleidingsbreuklijn, stratificatiesociologie, status

Abstract

Less-educated citizens report relatively low trust in institutions like politics, the judiciary and science, and find it harder to navigate these than more highly educated citizens. They also more often behave unhealthily and more frequently experience illnesses, and consequently die earlier. A pressing question is how to explain all these well-established educational divides, found in the Netherlands as well as many other western countries. In this inaugural lecture *On life with low status*, Jeroen van der Waal explores which role status differences play in that regard. How does feeling looked down upon because of their lifestyle shape less-educated citizens' thinking, feeling, and acting? And how does that feeling explain their substantial differences with more-educated citizens when it comes to health, health-related behaviours, and political preferences? Jeroen van der Waal sketches an interdisciplinary research program that enables to answer those questions. It combines insights from political science, psychology, public health, and sociology, and enriches sociological survey and experimental research with physiological research on stress and emotions, and social-psychological research on implicit associations with lifestyle attributes. This promises to provide crucial insights for various scientific debates in a wide range of research fields, and for optimizing communication between institutional professionals on the one hand, and less-educated citizens, patients, and pupils on the other.

‘Je wordt weggezet als een tokkie [omdat] je geen scholing heb gevolgd’. Verschillende lageropgeleide mensen die wij interviewden benadrukten dat zij minister-president Rutte als het toonbeeld van deze minachting beschouwen. Zijn ‘uitstraling’, ‘overkomen’ en ‘complete houding’ roepen bij hen gevoelens van walging op. Hij zou je aankijken ‘alsof je een worm bent’ en uitstralen: ‘ik ben meer dan een ander’ (Noordzij et al. 2021a). Dit verbaast nauwelijks: aanzienlijke delen van de bevolking worden door vooraanstaande politici in zowel de Verenigde Staten als Europa aangeduid als ‘deplorabel’ (Miller 2016), ‘onfatsoenlijk’ (Visser 2018) en, inderdaad, ‘tokkies’ (Du Pré en Hendrickx 2016). Hoe er door leden van de culturele bovenlaag wordt gedacht over mensen met andere culturele preferenties en politieke opvattingen werd in 2011 door essayist Ramdas nog als volgt verwoord:

Het zijn tokkies, het zijn families Flodder, met achterlijke ideeën en onbeschofte omgangsvormen. Wat kun je anders zeggen van de meeste Telegraaflezers, SBS6- en RTL-kijkers en PVV-stemmers, dan dat ze boers, onbehouwen, ruw, plat, vulgair, ordinair en ongemanierd zijn? Primitieve, rancuneuze, rechtse en extreemrechtse types zonder moraal, zonder principes, zonder idealen; kan het anders worden geformuleerd? (Ramdas 2011)

Deze opmerkelijk klare taal wegwiiven als de oprisping van een ontspoorde intellectueel zou een belangrijk maatschappelijk fenomeen negeren dat in deze oratie centraal staat. Ramdas’ opmerking signaleert een breed gedeelde afkeer onder een groep mensen die vaak – en ook in deze oratie – wordt aangeduid met ‘Ons Soort Mensen’ (OSM): de hogeropgeleide bovenlaag actief in instituties als het onderwijs, de rechtspraak en de politiek. Deze afkeer werd treffend verwoord in een column van Hertzberger. Daarin reageert zij op het dedain waarmee chef boeken van NRC Krielaars en schrijver Pfeijffer massatoerisme bij historische trekpleisters beschrijven (Krielaars 2019). De titel van haar column luidt ‘Op vakantie kijkt ook u neer op de Nederlander’ (Hertzberger 2019). En de cruciale passage luidt als volgt:

[...] dat gaat stiekem helemaal niet over massa’s. Het gaat over wie die nieuwe toerist is. [...] wanneer we in wachtruimtes op Schiphol plaatsnemen [...] komen we de ‘andere Nederlander’ tegen. U weet wel, de mensen die we verder nergens meer tegen komen. Mensen die overgewicht hebben. Mensen die nog steeds roken. Mensen die getatoeëerd zijn. Mensen die met een accent spreken, of een dialect zelfs. Mensen die nog gewoon ouderwets vlees eten, en onbeperkt spareribs best een aanlokkelijk concept vinden.

De minachting van ‘de andere Nederlander’ door OSM richt zich vooral op lageropgeleiden.¹ Ironisch genoeg treffen we dit vooral aan onder groepen die zich in het algemeen juist laten voorstaan op hun tolerantie, en hun uiterste best doen om vooroordelen te bestrijden. De in Figuur 1 getoonde afbeelding maakt dit bijvoorbeeld pijnlijk duidelijk. Deze komt uit het boek *Vooroordelen vertekenen* van de Anne Frank Stichting (pp. 50-51), mede gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Dat boek, en ik citeer, ‘geeft feiten, cijfers en argumenten tegen veelgehoorde vooroordelen over migranten’ (1997: 5). Afbeeldingen als deze zijn bedoeld om ‘de irrationele kant van vooroordelen [te laten] zien’ (achterflap). In voornoemde column van Herzberger legt ze de NRC-lezer plagerig voor: ‘U vindt het vermoedelijk makkelijker om belangstelling en empathie op te brengen voor een willekeurige migrant [...] dan voor de “andere Nederlander”’. De nietsontziende verzameling negatieve vooroordelen waarmee die ‘andere Nederlander’ hier wordt afgebeeld suggereert dat hier van meer sprake is dan een vermoeden.

Figuur 1: afbeelding bij hoofdstuk ‘Buitenlanders willen zich niet aanpassen’ in Vooroordelen vertekenen (Anne Frank Stichting 1997: 50-51, tekenaar Tom Janssen)

¹ Mensen die geen tertiair onderwijs hebben afgerond worden hier korthedshalve aangeduid met de term ‘lageropgeleid’ in plaats van het steeds meer in zwang rakende alternatief ‘praktisch opgeleid’. Niet vanwege het vermeende pejoratieve karakter van de eerste term, maar vanwege de conceptuele onzuiverheid van de laatste term. Merk voorts op dat de term ‘praktisch opgeleid’ waarschijnlijk net zo besmet raakt als de term ‘lageropgeleid’ vanwege de breed gedeelde associaties die veel mensen ermee hebben. Bijvoorbeeld de associatie met de levensstijl van veel lageropgeleiden die in deze oratie centraal staat.

Zo mogelijk nog illustratiever voor de grote weerstand die veel leden van OSM voelen jegens de gemiddelde lageropgeleide burger is een begrip dat recentelijk bij etnografisch onderzoek onder lageropgeleiden haar intrede heeft gedaan: de ‘empathiemuur’ (Hochschild 2017: 19). Dit begrip duikt vooral op bij onderzoek naar de politieke voorkeuren van lageropgeleiden: hoe kan het toch dat zij in de Verenigde Staten zo enthousiast waren over de *Tea Party* en nog altijd zijn over de inmiddels voormalig president Trump, waarom waren ze in het Verenigd Koninkrijk voorstanders van de *Brexit*, en waarom steunen ze op het vasteland van Noordwest-Europa rechts-populistische politici? Zelfs bij het deel van OSM dat is geschoold om uiteenlopende sociale groepen te onderzoeken vormen die voorkeuren van lageropgeleiden klaarblijkelijk een obstakel om hun belevingswereld goed te kunnen begrijpen.

Alles overziend leven we in een cultureel klimaat waarin een hogeropgeleide culturele bovenlaag neerkijkt op de levensstijl van veel lageropgeleide burgers, waarin veel lageropgeleide burgers dat ook zo ervaren, en waarin verschillende sociale wetenschappers zoveel afkeer voelen van hun voorkeuren dat zij het moeilijk vinden om er onbevangen onderzoek naar te doen. Dat is een specifiek voorbeeld van wat sociologen wel aanduiden met statusverschillen: de sociale toedeling van aanzien, resulterend in een breed erkende hiërarchische ordening van groepen en levensstijlen, die gepaard gaat met minachting van groepen en levensstijlen aan de onderkant van de hiërarchie. Naar de aard, oorzaak en gevolgen van allerlei in het oog springende statusverschillen wordt al decennia belangwekkend sociologisch onderzoek gedaan (vgl. Ridgeway 2014). Denk hierbij aan onderzoek naar genderverschillen (Wagner et al. 1986) en verschillen tussen etnische groepen (Lovaglia et al. 1998). Dat toont onomwonden dat de negatieve evaluatie van vrouwen en etnische minderheden voor hen op allerlei vlakken ongunstig uitpakt, variërend van de onderwaardering van hun kennis en vaardigheden in het onderwijs (Correl 2001; Van den Bergh et al. 2010), en op de arbeidsmarkt (Ridgeway 2011; Pager et al. 2009), tot een hogere prevalentie van mentale (Perry et al. 2013) en fysieke (Pavalko et al. 2003) ongezondheid, en lagere politieke participatie (Pruysers en Blais 2017; Shames 2015).

Onderzoek naar statusverschillen tussen lager- en hogeropgeleiden bestaat weliswaar ook (bijv. Spruyt en Kuppens 2015; Spruyt et al. 2020; Van Noord et al. 2019), maar onderzoek naar hoe lageropgeleiden het zelf ervaren om met een lage status te leven, en hoe die ervaring hun denken, voelen en handelen vormt, is opmerkelijk schaars. Voor een goed begrip van veel verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden – waaronder die in gezondheidsgerelateerde gedragingen, gezondheidsuitkomsten en politieke voorkeuren die in mijn lopende onderzoek centraal staan – is het cruciaal om juist die ervaringen, en de gevolgen daarvan, te onderzoeken. Gelukkig hoef ik daarvoor de eerdergenoemde empathiemuur niet over te klimmen. Ik ben eerstegeneratie academicus, en heb na een onvoltooide mavo-opleiding tien jaar als matroos op de binnenvaart gevaren. Vervolgens heb ik vijf jaar als havenarbeider

---

in Rotterdam gewerkt. De enige empathiemuur die ik ooit heb moeten beslechten, is die bij de overgang van havenarbeider naar academicus. Maar verhalen daarover bewaren we voor een andere gelegenheid.

Statusverschillen anno 2022

Voor een goed begrip van wat status behelst is het cruciaal te begrijpen hoe Weber dit begin twintigste eeuw onderscheidde van een andere voorname stratificatieladder: klasse (Weber 2002 [1922]). Klassenverschillen draaien om verschillen in het economische domein. Denk daarbij, bijvoorbeeld, aan de arbeidsmarktpositie die men bezit, en het vaak aangehaalde verschil tussen de zogenaamde arbeidersklasse en middenklasse. Statusverschillen gaan daarentegen om groepen en levensstijlen – kortweg opvattingen en gedragingen – die verschillend worden gewaardeerd.² En over die waardering bestaat dan een zekere maatschappelijke consensus. Maar wie behoort nu precies tot die culturele bovenlaag, en welke aspecten van hun levensstijl zijn met een zweem van superioriteit omgeven? Zeker sinds de democratisering van het onderwijs in de jaren zestig omvat deze meer dan adel, notabelen, en ‘oud geld’. Denk vooral aan de hogeropgeleiden die de dienst uitmaken in basisinstellingen als het onderwijs, wetenschap, rechtspraak en zelfverklaarde kwaliteitsmedia. Kortweg de groep veelal aangeduid met OSM die ik eerder aanstipte. Een groep die, zo leert onderzoek, steeds minder in aanraking komt met lageropgeleiden, vanwege toenemende segregatie in wonen, werken, cultuurconsumptie en vrienden- en partnerkeuze (Bovens et al. 2014).

En wat zijn de kenmerkende levensstijlaspecten waarmee OSM zich onderscheiden van lagere statusgroepen? Sterk beïnvloed door het werk van Bourdieu (1984) wordt vaak waardering en beheersing van zogenaamde ‘cultuur met een grote C’ benadrukt.³ Maar de levensstijl waarmee de culturele elite zich onderscheidt omvat aanzienlijk meer: bijvoorbeeld ascetisch gedrag, waardering en beheersing van subtiele symbolische onderscheidingen en omgangsvormen (Bourdieu 1984; Oude Groeniger et al. 2020; een uitvoeriger uitwerking van dit punt staat in: Van der Waal en De Koster 2015a). Meer recentelijk zijn daar culturele progressiviteit, klimaatbewustzijn en een sterke focus op gezondheid aan toegevoegd (Currid-Halkett 2017;

---

² Klasse en status verschillen niet alleen conceptueel maar functioneren ook empirisch grotendeels onafhankelijk van elkaar (zie voor uitvoerige uitwerking van dit punt: Van der Waal en De Koster 2015a). Voor een goed begrip van elk, waaronder hoe status klasse beïnvloedt, is het daarom belangrijk om ze zowel analytisch als empirisch te onderscheiden, in plaats van te vermengen zoals werd bepleit door Bourdieu (1984: xii). Dat wordt onderschreven door andere statusonderzoekers (Chan en Goldthorpe 2007; Goldthorpe 2012); die richten zich echter op andere statusaspecten dan ik: vriendschapsnetwerken gestratificeerd naar beroepsstatus (Chan en Goldthorpe 2007: 515).

³ Meer recentelijk wordt aan culturele omnivoriteit – waardering en beheersing van zowel *low-* en *highbrow* cultuuruitingen (bijv. Van Eijck en Lievens 2008) – een hoge status toegedicht. Maar waardering en beheersing van *highbrow* cultuuruitingen maakt daar nog steeds een cruciaal onderdeel van uit, en kan derhalve nog steeds een rol spelen in allerlei vormen van uitsluiting. Merk ook op dat door een ‘ironische’ (Peters et al. 2018) consumptie van een ‘guilty pleasure’ (McCoy en Scarborough 2014) als *lowbrow* cultuur het uitstralen van een hoge status niet in het gedrang komt.

Prieur en Savage 2013), en onderscheidt de culturele elite zich dus van cultureel conservatieven, en mensen met een minder klimaatbewuste en gezonde en levenswandel. De deplorabelen, onfatsoenlijken, en tokkies, in de termen van toenmalig presidentskandidaat van de Verenigde Staten Clinton, de toenmalig voorzitter van Europese volksvertegenwoordiging Schulz, en minister-president van Nederland Rutte. Onderzoekers Eatwell en Goodwin schrijven over de mensen die worden geminacht door Clinton, Schulz en Rutte dat er nauwelijks een groep denkbaar is die met zoveel dedain wordt behandeld (2018: xvii). Dat lijkt me onjuist, gezien de manier waarop verschillende seksuele, etnische en religieuze minderheden worden bejegend. Maar het is zeker opmerkelijk dat de minachting van de levensstijl van veel lageropgeleiden komt van een culturele bovenlaag die meer dan ooit bezig is met het propageren en borgen van gelijke rechten, waardigheid en respect voor achtergestelde groepen.

Het wijdverbreide dedain richting de levensstijl van veel lageropgeleiden is zo mogelijk nog opmerkelijker in het licht van wat een levensstijl behelst. Het gaat niet om vrij gekozen, en naar believen eenvoudig te veranderen preferenties en gedragingen. Het gaat om voorkeuren en manieren van doen die vanwege levenslange milieu-specifieke socialisatie diepgeworteld en doorvoeld zijn geraakt. Opgroeien in lager- of hogeropgeleide kringen gaat gepaard met een sterke internalisering van daar vigerende manieren van waarden, denken en doen (Bourdieu 1990). Het resulteert in opvattingen en gedragingen die deels onbewust worden getoond (Bourdieu 1977). Hoe en waarom je lacht bijvoorbeeld – merk op dat inmiddels menig Nederlandstalige televisiezender een op haar kijkers afgestemde oudejaarsconferentie heeft. En op basis van hoe iemand, bijvoorbeeld, feestviert, eet, drinkt, muziek beluistert, of wat iemand boos maakt en hoe dat wordt geuit, is vaak redelijk in te schatten uit wat voor milieu men komt. Zulke preferenties en gedragingen worden voorts van ouder op kind overgedragen (Jæger en Breen 2016), en hebben tot gevolg dat kinderen die opgroeien in lage-statusmilieus negatiever worden beoordeeld op hun kennis en vaardigheden (Jæger 2011; Jæger en Møllegaard 2017). Niet omdat ze minder slim zijn, maar omdat docenten hen als minder slim inschatten vanwege hun gedrag en opvattingen.

Kortom, er bestaan statusverschillen op basis van levensstijlen. We weten dat ze worden overgebracht in het milieu waar men opgroeit, daardoor diep geïnternaliseerd raken, en opvattingen en gedragingen daarom vaak onbewust worden vertoond. We weten ook dat dit tot systematische overwaardering van kinderen van hogeropgeleide ouders, en onderwaardering van kinderen van lageropgeleide ouders, in het onderwijs leidt. Maar hoe ervaren lageropgeleiden het zelf om te leven met een lage status? En hoe vormt deze ervaring hun denken, voelen en handelen, zeker daar waar relevant voor het begrijpen van verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden? Dat zijn leidende vragen in het onderzoeksprogramma dat ik hier uiteenzet.

Statusverschillen als verklaring voor de opleidingsbreuklijn

Statusverschillen bieden een mogelijke verklaring voor veel aspecten van de opleidingsbreuklijn. Voordat ik uiteenzet hoe statusverschillen een verklaring kunnen bieden, breng ik de opleidingsbreuklijn vanwege zijn veelvormigheid hier terug tot drie overkoepelende categorieën.

Ten eerste hebben lageropgeleiden minder vertrouwen in formele instituties, en in organisaties werkend op het snijvlak van die instituties. Zij hebben, bijvoorbeeld minder vertrouwen in de politiek (Bovens en Wille 2017; Noordzij et al. 2021c), wetenschap in het algemeen (Van den Broek-Honingh 2021; Oude Groeniger et al. 2021) en subvelden als klimaatwetenschap in het bijzonder (Fairbrother 2016; Hamilton et al. 2015), maar ook in de gezondheidszorg (Baroudi et al. 2021; LaVeist et al. 2009; Richardson et al. 2012), de rechtspraak (Herrmann et al. 2011; Noordzij et al. 2019; Van de Walle 2009), publieke (Houston en Harding 2013) en sociale (McCulloch en Webb 2020) dienstverlening, organisaties gericht op het delen van gezondheidsinformatie (Jackson et al. 2019; Kim 2016) en informatie omtrent hoe om te gaan met klimaatverandering (Sleeth-Keppler et al. 2017).

Ten tweede hebben lageropgeleiden minder affiniteit met dergelijke instituties, zijn zij minder geneigd te participeren en meer geneigd zich ertegen te verzetten. Ze stellen, bijvoorbeeld, veel vaker dat het hoger onderwijs (Laurison 2016; Van Houtte 2016) of de politiek (Visser et al. 2021; Spruyt et al. 2020) niets is voor mensen zoals zij. Ze stemmen minder vaak (Hadjar en Beck 2010; Jackson 1995), gaan minder vaak naar inspraakavonden of politieke fora (Spruyt et al. 2020) et cetera. En toen in 2019, dus voor corona, aan de Nederlandse bevolking de stelling werd voorgelegd dat 'de overheid [het] verdient om hard te worden aangepakt, desnoods met geweld' (Kuppens et al. 2019), antwoordden lageropgeleiden veel vaker volmondig ja dan hogeropgeleiden. En dat deden ze ook toen wij die stelling in september 2021 voorlegden aan een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking (Noordzij et al. 2021e).

Ten derde vertonen lageropgeleiden vaker ongezond gedrag (André et al. 2018) en kampen zij vaker met gezondheidsproblemen. Ze roken vaker (Hiscock et al. 2012), bewegen minder (Groth et al. 2014), eten ongezonder (Darmon en Drenowski 2008) en kampen vaker met hart- en vaatziekten (Wamala et al. 1999), type-II-diabetes (Everson et al. 2002; Marmot et al. 1991), overgewicht en obesitas (McLaren 2007). En nog veel meer, maar omwille van de tijd zal ik het hier bij laten. Het is nog wel belangrijk om op te merken dat ze vanwege al die zaken ook een stuk eerder doodgaan dan hogeropgeleiden (Bruggink 2017; Kulhánová et al. 2014).

Gezien de uiteenlopende manieren waarop lager- en hogeropgeleiden verschillen zal het niemand verbazen dat deze in een brede waaier van onderzoeksgebieden worden onderzocht. Die gebieden zijn echter eenduidig in wat zij daarvan als de voornaamste oorzaken zien: beperkte financiële middelen en kennis. Die factoren

---

blijken echter doorgaans hooguit een gedeeltelijke verklaring te bieden (vgl. Mackenbach en De Jong 2018).⁴ Merk ook op dat veel verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden het grootst zijn in de meest egalitaire landen, zoals in Scandinavië en Nederland, waar vaak ook het minste armoede heerst. Dat patroon verhoudt zich slecht tot het idee dat gebrekkige koopkracht een voorname oorzaak is voor veel van de besproken verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden.

Er zijn twee aanwijzingen dat de statusverschillen die in mijn onderzoeksprogramma centraal staan een rol spelen in het zojuist geschetste palet van aan opleidingsniveau gerelateerde verschillen. Ten eerste speelt het relatief lage vertrouwen van lageropgeleiden vooral bij instituties en beroepsgroepen van waaruit zij vermoedelijk de meeste minachting richting hun levensstijl ervaren. De specifieke beroepsgroepen en instituties die centraal staan in vertrouwensvragen variëren weliswaar sterk tussen vragenlijsten, maar de antwoorden op die vragen wijzen grofweg in dezelfde richting: lageropgeleiden rapporteren telkens vooral minder vertrouwen in beroepsgroepen en instituties gedomineerd door mensen die al decennia worden geassocieerd met de meest cultureel elitaire levensstijl.⁵ Dit wordt geïllustreerd in Figuur 2. Het toont, uitgedrukt in procentpunten, het verschil in vertrouwen tussen mensen die hooguit een vmbo-opleiding hebben afgerond enerzijds en mensen die een hbo- of universitaire opleiding hebben afgerond anderzijds. Lageropgeleiden rapporteren overduidelijk minder vertrouwen in wetenschappers, rechters en politici, maar nauwelijks minder in beroepsgroepen waar vooral de economische in plaats van culturele elite de dienst uitmaakt, zoals bankiers of, in mindere mate, advocaten.⁶ Het verschil tussen lager- en hogeropgeleiden in vertrouwen in instituties toont een soortgelijk patroon: het is vooral uitgesproken bij vertrouwen in de wetenschap, politiek en rechtelijke macht, en nauwelijks aanwezig bij vertrouwen in, bijvoorbeeld, het bankwezen (Van der Waal et al. 2017).

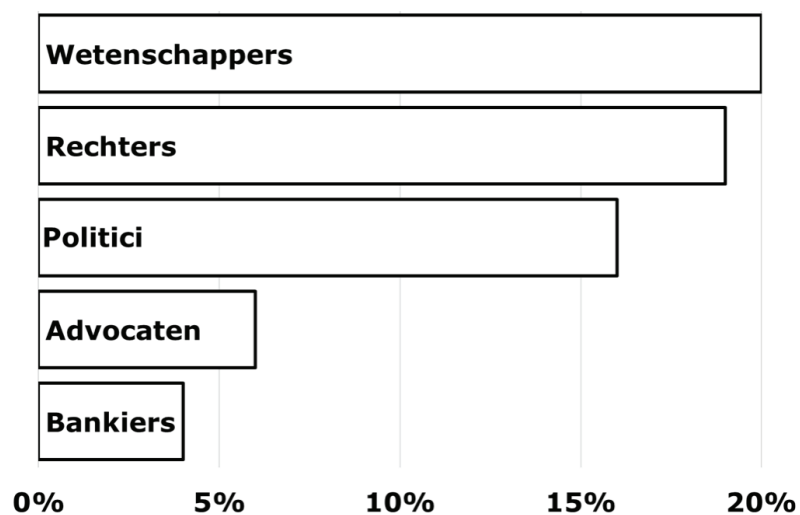
---

⁴ Lageropgeleiden hebben gemiddeld minder financiële middelen en scoren lager op allerlei kennismetingen dan hogeropgeleiden, en het is plausibel om veel verschillen in opvattingen en gedragingen tussen die twee groepen daar aan toe te schrijven. Veel van die verschillen blijven echter grotendeels bestaan als rekening wordt gehouden met de zwakke financiële positie en kennisbeperkingen van lageropgeleiden, zeker in Noordwest-Europa (zie voor overzichten: Noordzij et al. 2019; Mackenbach en De Jong 2018; Van der Waal en De Koster 2015a, 2015b). Een interessante observatie is voorts dat veel gezondheidsverschillen zelfs nog merkbaar zijn tussen de groepen hoogst gesitueerd op de maatschappelijke ladder, zoals tussen mensen met een doctors- en een mastertitel, en tussen mensen in de hoogste en een-na-hoogste klassepositie of inkomenscategorie (Marmot 2004). Het is onwaarschijnlijk dat een verschil in financiële middelen benodigd om een gezond leven te leiden tussen die groepen daarbij een rol speelt. Een stapje lager staan in de statusorde mogelijk wel.

⁵ Zie daarvoor de door Bourdieu (1984: 128) en zijn navolgers getoonde samenhang tussen beroepsgroepen en levensstijlen (Atkinson 2018, 2021; Jarness 2017).

⁶ Recentere vragenlijsten waarin vertrouwen in de verschillende beroepsgroepen getoond in figuur 2 is uitgevraagd bestaan bij mijn weten niet. Recentere vragenlijsten vragen wel gelijktijdig uit hoeveel vertrouwen men heeft in, bijvoorbeeld, de politiek, het rechtssysteem en de politie (ESS 2014, 2016, 2018). Daaruit blijkt dat lager- en hogeropgeleiden weinig verschillen in vertrouwen in de politie, maar veel verschillen in vertrouwen in de politiek (parlement, politici, politieke partijen, Europese parlement en de Verenigde Naties) en het rechtssysteem. Ook dit wijst erop dat de mate waarin de culturele elite de dienst uitmaakt in een institutie of beroepsgroep relevant is voor de mate waarin lageropgeleiden er minder vertrouwen in hebben dan hogeropgeleiden.

Figuur 2: verschil in vertrouwen in verschillende beroepsgroepen tussen lager- en hogeropgeleiden in procentpunten (n = 1283; aandeel hogeropgeleide respondenten dat rapporteert 'absoluut veel' of 'een beetje' vertrouwen te hebben minus het aandeel laagopgeleide respondenten dat rapporteert 'absoluut veel' of 'een beetje' vertrouwen te hebben. Bron: eigen berekeningen op Achterberg et al. 2012).

Sinds deze oratie werd uitgesteld vanwege coronaperikelen heb ik samen met collega's onderzoek verricht dat een tweede aanwijzing biedt dat statusverschillen relevant zijn voor het begrijpen van de opleidingsbreuklijn. Op basis van observaties van verschillende (sociale) mediaberichten, en vele tientallen diepte-interviews en focusgroepen, weten we dat veel lageropgeleiden duidelijk ervaren dat op hen wordt neergekeken door, bijvoorbeeld, mensen actief in voorlichting over gezond eten (Van Meurs et al. 2022), gemeente-ambtenaren (Visser et al. 2021) en politici (Noordzij et al. 2021b). En op basis van vragenlijsten representatief voor de Nederlandse bevolking weten we bijvoorbeeld dat die ervaring hun wantrouwen in politici voedt (Noordzij et al. 2021d). Gezien de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn waarin statusverschillen een rol kunnen spelen, en de verschillende mechanismen waarlangs statusverschillen daarin werkzaam kunnen zijn, is dit echter nog maar het prille begin van het hier geschetste onderzoeksprogramma. Om te begrijpen hoe statusverschillen precies een rol spelen in veel van die aspecten is eerst diepgaarend theorievormend onderzoek nodig. De daarmee opgedane inzichten kunnen vervolgens, bijvoorbeeld, worden gebruikt voor de ontwikkeling van experimenten waarmee de relevantie van statusverschillen voor verschillende aspecten van de opleidingsbreuklijn systematisch wordt onderzocht. Maar ons lopende onderzoek geeft al verschillende aanwijzingen over hoe leven met een lage status het denken, voelen en handelen van lageropgeleide burgers vormt. Ik zal hier enkele voorbeelden uitlichten, gestructureerd langs twee overkoepelende lijnen: dociliteit en opstandigheid.

Dociliteit

Dociel denken, voelen en handelen ontstaat wanneer lageropgeleide burgers statusverschillen herkennen én erkennen. Zij voelen dat op hen wordt neergekeken, en vinden dat enigszins legitiem. Zij ervaren dat zij niet serieus worden genomen, en vinden zichzelf op heel veel vlakken ook niet geschikt voor volwaardige deelname in de formele institutionele orde. Ons onderzoek naar waarom lageropgeleide burgers minder participeren in burgerinitiatieven in Rotterdam laat zien dat sommigen zichzelf daarvoor diskwalificeren. Bijvoorbeeld vanwege hun manier van spreken. In hun eigen woorden, maakt hun ‘platte taalgebruik’ en gebrek aan een ‘welgestelde opvoeding’ hen ongeschikt voor deze vorm van politieke participatie (Visser et al. 2021). Bij gebrek aan een passende Nederlandse vertaling wordt deze diep doorvoelde houding niet geschikt te zijn om te participeren in de formele institutionele orde in de sociologie wel aangeduid als een gebrek aan *sense of entitlement* (Laurison 2015). En politicologen zullen hier een gebrek aan, wederom een begrip zonder passende Nederlandse vertaling, interne *political efficacy* (Morrell 2003) in herkennen: burgers die zichzelf niet goed in staat achten om een rol te spelen in de politiek. Zulke burgers zullen daardoor minder vaak stemmen, minder vaak protesteren, minder vaak een petitie invullen et cetera. Beperkte *political efficacy* wordt vaak toegeschreven aan een gebrek aan kennis en cognitieve vaardigheden, maar er zijn sterke aanwijzingen dat een ervaren lage status ook een voorname rol speelt.

Ik vermoed dat de onmondigheid die gepaard gaat met het hebben van een lage status lageropgeleiden ook buiten het politieke domein parten speelt. Interacties met allerlei institutionele professionals zullen daardoor, bijvoorbeeld, niet optimaal verlopen. Denk aan schroom om bij onduidelijkheid door te vragen bij een arts of een docent van je kinderen, niet je twijfel uitspreken als iets niet lijkt te kloppen, of überhaupt geen hulp zoeken of vragen als je iets mankeert. Mijn vermoeden dat ouders zulke onmondigheid en zelfdiskwalificatie bewust en onbewust overbrengen op hun kinderen maakt dit nog saillant. Veel kinderen in lageropgeleide gezinnen zullen dientengevolge zelf ook representanten van formele instituties dociel ter gemoet treden. Bijvoorbeeld in het onderwijs. Kortom, optimale communicatie in veel institutionele domeinen vraagt om mondige burgers, patiënten en leerlingen, maar veel lageropgeleiden onder hen, en hun kinderen, voelen zich tot die mondigheid niet gerechtigd. Hun goed gedocumenteerde gebrekkige representatie in het politieke domein, gezondheidsproblemen en onderwijsachterstanden kunnen daar deels het gevolg van zijn.

Maar naast onmondigheid kan leven met een lage status dat gepaard gaat met dociliteit ook anderszins de gezondheid van lageropgeleide burgers negatief beïnvloeden. Weliswaar erkennen zij de vigerende statusorde, maar dat wil niet zeggen dat de ondergeschikte positie die zij daarin innemen hen geen leed toebrengt. Een rijke onderzoeksliteratuur op het snijvlak van psychologie en publieke gezondheids-

---

zorg toont dat leven met een lage status leidt tot stress, wat op haar beurt in veel medisch onderzoek wordt gelinkt aan een waaier van gezondheidsproblemen (voor een overzicht, zie: Ellemers 2017; Hatzenbuehler et al. 2013), variërend van hart- en vaatziekten en type-II-diabetes, tot overgewicht en obesitas. Zulk onderzoek toont voorts dat stress door leven met een lage status ongezonde copingstijlen ingeeft, zoals roken en overmatig voedsel- en drugsgebruik. Opmerkelijk genoeg zijn deze inzichten nog nauwelijks toegepast voor het begrijpen van de rol die statusverschillen kunnen spelen in veel gezondheidsverschillen tussen lager- en hogeropgeleiden.

Samengevat kan het ervaren van een lage status leiden tot onmondigheid en stress. Beide kunnen op verschillende manieren een rol spelen in de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn. Maar dat is slechts de helft van het verhaal.

Opstandigheid

De andere helft van het verhaal draait om opstandigheid. Net als bij dociliteit *herkennen* lageropgeleide burgers bij opstandigheid de geldende statusverschillen. Deze statusverschillen worden bij opstandigheid echter niet *erkend*. Dit leidt op allerlei manieren tot verzet en protest.

De sterke voorkeur van veel lageropgeleide burgers voor populistische politici en partijen is hiervan wellicht het meest opvallende voorbeeld. Ons onderzoek laat zien dat naast inhoudelijke voorkeuren de ervaring dat politici op hen neerkijken daarin een forse rol speelt (Noordzij et al. 2021c). Ik vermoed dat voor veel andere uitingen van verzet tegen de gevestigde politieke orde hetzelfde geldt, of het nu gaat om al dan niet uit de hand lopend protest tegen, bijvoorbeeld, de vestiging van asielzoekerscentra, of de eerder aangehaalde stelling dat ‘de overheid het verdient om hard te worden aangepakt, desnoods met geweld’ (Kuppens et al. 2019: 2). Vooral lageropgeleide burgers kunnen zich daarin goed vinden, participeren relatief vaak in zulk protest en denken daarbij positiever over het gebruik van geweld dan hogeropgeleiden. Hun verzet tegen culturele diversiteit en de manier waarop de overheid haar rol invult zijn daarbij zondermeer relevant, maar alles wijst erop dat ervaren minachting hierbij ook een aanzienlijke rol speelt.

De opstandigheid die een ervaren lage status opwekt is tot ver buiten het politieke domein merkbaar. Bij pogingen van formele instituties om mensen te informeren of zelfs aan te zetten tot gedragsverandering, bijvoorbeeld. Die beogen vaak opvattingen en gedragingen tegen te gaan die vooral onder lageropgeleide mensen te vinden zijn, en daarbij nogal eens als ongepast worden voorgesteld. Als kers op de taart worden daarvoor – vast met de allerbeste bedoelingen – vaak alternatieven aangedragen behorend tot de levensstijl van de hogeropgeleide professionals die formele instituties bevolken. Korter verwoord: dedain wordt aangevuld met bedilzucht. Zo wordt het althans door veel lageropgeleide mensen ervaren. Een dociele

---

reactie daarop is een poging tot aanpassing van opvattingen en gedrag, voor hen die daartoe de mogelijkheden hebben. Lageropgeleide mensen die de geringschatting van hun voorkeuren en daarmee gepaard gaande bedilzucht als illegitiem ervaren zullen daarentegen eerder opstandig worden. Dit toont zich op verschillende manieren. In ludieke vorm zoals carnavalsliederen, waarbij ik hier graag wijs op de hit van enkele jaren terug getiteld: 'liever te dik in de kist (dan weer een feestje gemist)'. Of in het schier eindeloze cynische en sarcastische commentaar dat op sociale media wordt gegeven op informatiecampagnes en initiatieven tot gedragsverandering. Dat kun je natuurlijk negeren als het niet bevalt, maar het verraadt weerstand tegen zulke campagnes en initiatieven.

Nog interessanter wordt het als een opstandige reactie op een ervaren lage status zich toont middels wat in de psychologie wordt aangeduid als boemerangeffect: men gaat juist vinden of doen wat de interventie beoogt te temperen. Psychologen brengen dat al langer met twee dingen in verband die opmerkelijke overeenkomsten vertonen met de hier gethematiseerde opstandigheid: een negatieve affectieve reactie op een poging iemands vrijheid te beperken (Allen-Scott et al. 2014; Shen en Dillard 2005) en lage waardering van en identificatie met de boodschapper (Rains 2013). Ongetwijfeld zullen de individuele kenmerken waar psychologen zich op richten daarvoor relevant zijn, maar volgens mij worden ze ook sociaal bepaald: vrijheidsbeperking vanuit formele instituties en lage identificatie met de mensen die die instituties bevolken wordt allicht ook gevoeld door lageropgeleiden die dedain en bedilzucht vanuit die instituties ervaren.

Kortom: een ervaren lage status kan zich op verschillende manieren vertalen in weerstand tegen de formele institutionele orde, en tegen een brede waaier aan initiatieven gericht op gedragsverandering die daar worden ontwikkeld. Ironisch genoeg kan die weerstand er zelfs voor zorgen dat die initiatieven het tegengestelde bereiken van wat ze beogen.

Statusverschillen en de opleidingsbreuklijn: een onderzoeksprogramma

Het palet aan opvattingen en gedragingen waarin lager- en hoger opgeleiden van elkaar verschillen is groot. Veel van die verschillen blijken hardnekkig, en nemen soms in omvang toe. Het relatief schaarse onderzoek gericht op het verklaren in plaats van beschrijven van die verschillen maakt duidelijk dat beperkingen in financiële middelen en kennis waar veel lageropgeleiden mee kampen slechts een deel van het verhaal vertellen. Ik heb betoogd dat een ervaren lage status onder veel lageropgeleiden waarschijnlijk een belangrijke rol speelt in de opleidingsbreuklijn. Meer in het bijzonder heb ik betoogd dat die ervaring er op verschillende manieren voor kan zorgen dat lageropgeleiden minder vertrouwen in en affiniteit met de

---

formele institutionele orde hebben, daarin minder goed worden vertegenwoordigd, hun weg vinden, en geholpen worden, vaker ongezond gedrag vertonen, vaker ziek zijn en eerder doodgaan.⁷

Het bestaan van statusverschillen zoals hier gethematiseerd is allesbehalve een nieuw inzicht. Het staat centraal in veel journalistieke beschouwingen (zie naast de eerder aangestipte artikelen bijvoorbeeld ook: Fogteloo 2016; Plasterk 2022), wordt dankbaar gebruikt in veel zogenaamde *reality shows*, en is ondanks nationale eigenaardigheden een internationaal fenomeen: merk op dat de Nederlandse denigrerende term ‘tokkies’ verschillende buitenlandse evenknieën kent, zoals *white trash* en *deplorables* in de Verenigde Staten, *ploucs* in Frankrijk, en *chavs* in het Verenigd Koninkrijk. Ook wordt de minachting die veel lageropgeleiden daardoor moeten doorstaan steeds meer erkend (bijv. Lamont 2018; Spruyt et al. 2015), getuige ook de Franse term *prolofobie*. Maar: *hoe ervaren lageropgeleiden leven met een lage status zelf? En hoe vormt dat hun denken, voelen en handelen in het algemeen, en in relatie tot de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn in het bijzonder?* Dat is tot op heden nauwelijks onderzocht,⁸ en deze vragen vormen de kern van mijn onderzoeksprogramma. In deze oratie heb ik, geïnformeerd door ons lopende onderzoek, daarop enkele initiële antwoorden geschetst. In de aankomende jaren zullen we dat systematisch en diepgravend verder uitwerken, met drie voorname aandachtspunten.

Allereerst zullen we verder uitzoeken hoe lageropgeleiden leven met een lage status zelf ervaren. Ons onderzoek toont reeds dat zij politici (Noordzij et al. 2021b, 2021d), gemeenteambtenaren (Visser et al. 2021) en professionals werkzaam in gezondheidsvoorlichting (Van Meurs et al. 2022) ervaren als neerbuigend en bedilzuchtig. Het toont ook dat de levensstijlaspecten waardoor lageropgeleiden zich geminacht voelen variëren tussen institutionele domeinen, en geeft inzicht in welke kenmerken van institutionele professionals en communicatiestrategieën ervaringen van neerbuigendheid en bedilzucht teweegbrengen. Middels een breed scala aan kwalitatieve en kwantitatieve methoden beogen we voor verschillende institutionele domeinen daar nog meer duidelijkheid over te scheppen.

Ten tweede proberen we verder bloot te leggen hoe milieu-specifieke socialisatie een rol speelt in de internalisering van statusgerelateerde levensstijlen. Dat

---

⁷ De stratificatiesociologische bijdrage ligt daarbij vooral in het theoretiseren en onderzoeken of en hoe de ervaring van een lage status een rol speelt in de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn. Het bestaan van die aspecten is reeds ruim gedocumenteerd, en de rol van, bijvoorbeeld, sense of entitlement (Laurison 2015), political efficacy (Morrell 2003), stress (Ellemers 2017) en desidentificatie met institutionele professionals (Rains 2013) daarin vaak minstens geïmpliceerd. Waarom lageropgeleiden lager scoren op die sense of entitlement en political efficacy en hoger op die stress en desidentificatie, is echter grotendeels onduidelijk omdat vigerende verklaringen daarvoor hooguit deel van het antwoord bieden.

⁸ Het is duidelijk dat waardering, beheersing en vertoning van elitecultuur vooral samenhangt met opleidingsniveau, en nauwelijks met inkomen (Lizardo 2016; Van der Waal en De Koster 2015), en een voorname rol speelt in de intergenerationele overdracht van onderwijsongelijkheid (voor een overzicht, zie Jaeger en Breen 2016). Er zijn sterke aanwijzingen dat het ook een voorname rol speelt in opleidingsverschillen in vertrouwen in instituties (Noordzij et al. 2019) en gezondheidsgerelateerde gedragingen en gezondheidsuitkomsten (Fismen et al. 2012; Oude Groeniger et al. 2019; Pampel 2012). Onderzoek naar hoe dat precies werkt staat nog in de kinderschoenen, en heeft mede de ideeën uiteengezet in deze oratie geïnspireerd (Laurison 2015; McLeod 2015; Oude Groeniger et al. 2020; Shim 2010; Ten Kate et al. 2017).

---

iemands levensstijl sterk wordt gevormd door het milieu waarin men opgroeit, en veel opvattingen en gedragingen daardoor diep geïnternaliseerd raken en vaak onbewust en automatisch worden vertoond, is al decennia een standaardidee in de sociologie (Bourdieu 1977, 1990; DiMaggio 1982; Lizardo 2017). Dat geldt zowel voor lager- als hogeropgeleiden, en heeft grote consequenties: zowel de minachting door hogeropgeleiden als het daaropvolgende gevoel van krenking onder lageropgeleiden wordt vermoedelijk diep doorvoeld.⁹ Hier ligt denkkelijk ook een voorname oorzaak van de door veel sociale wetenschappers gevoelde empathiemuur, die onbevangingen onderzoek naar de belevingswereld van lageropgeleiden belemmert. Kortom, om de relevantie van status voor de opleidingsbreuklijn te bestuderen is het cruciaal om meer begrip te krijgen van de internalisering van statusgerelateerde opvattingen en gedragingen, de onbewuste vertoning daarvan, en de rol die milieu-specifieke socialisatie daarin speelt. Standaardmethoden in de sociologie zijn daarvoor echter slecht toegerust (Miles et al. 2019; Shepherd 2011; Srivastava and Banaji 2011), en daarom zullen wij ze combineren met methoden die worden gebruikt in de psychologie om, bijvoorbeeld, impliciete associaties te meten (vgl. Schaap et al. 2019).

We zullen, ten derde, verder onderzoeken hoe lageropgeleiden reageren op de ervaring dat op hen wordt neergekeken. Daarbij richten we ons vooral op reacties die mogelijk relevant zijn voor de verklaring van de verschillende aspecten van de opleidingsbreuklijn die eerder de revue passeerden. Onder andere geïnspireerd door de beelden van de bestorming van het Capitool in Washington in januari 2021, en van de rellen rond de vestiging van asielzoekerscentra in verschillende Nederlandse gemeenten in 2015 en 2016, richten wij ons daarbij niet alleen op bewust geformuleerde opvattingen en doordachte gedragingen, maar ook op fysiologische en intuïtieve reacties om, onder andere, negatieve emoties te meten. Geïnspireerd door psychologisch en medisch onderzoek, zullen wij ons voorts richten op de biologische stress die ervaren minachting mogelijk aanwakkert, en de verschillende gevolgen die dat heeft voor de opvattingen, gedragingen en gezondheid van lageropgeleiden.

Ons onderzoek zal daarmee inzichten opleveren voor verschillende wetenschappelijke debatten, gevoerd in een breed palet aan onderzoeksgebieden. Die inzichten kunnen verder, bijvoorbeeld, worden gebruikt om communicatie tussen institutionele professionals enerzijds en lageropgeleide burgers, patiënten en leerlingen anderzijds te verbeteren. Ze kunnen ook behulpzaam zijn bij de afstemming van voorlichting op een lageropgeleid publiek en de ontwikkeling van destigmatiseringsstrategieën (vgl. Lamont 2018). Tot slot wil ik nog benadrukken dat die inzichten niet worden verkregen door een opgetrokken neus of een wapperende vinger te hanteren, maar juist door de rol daarvan in hedendaagse ongelijkheden onbevangingen te onderzoeken.

---

⁹ Wellicht moeten de afsluitende woorden in het citaat van Ramdas aangehaald in de inleiding – ‘kan het anders worden gezegd’ – ook zo worden begrepen.

Literatuur

- Achterberg, P., K. Manevska, W. de Koster, S. Aupers, P. Mascini en J. van der Waal (2012) *CROCUS Survey on Worldviews in the Netherlands III: Religion, Politics, and Anti-Institutionalism*. Rotterdam: CentERdata.
- Allen-Scott, L.K., J.M. Hatfield en L. McIntyre (2014) A scoping review of unintended harm associated with public health interventions: towards a typology and an understanding of underlying factors. *International Journal of Public Health*, 59(1): 3-14.
- André, S.C.H., G.L.M. Kraaykamp en R. Meuleman (2018) *Een (on)gezonde leefstijl: opleiding als scheidslijn*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Anne Frank Stichting (1997) *Vooroordelen vertekenen*. Amsterdam: SDU.
- Atkinson, W. (2018) The social space, the symbolic space and masculine domination: the gendered correspondence between class and lifestyles in the UK. *European Societies*, 20(3): 478-502.
- Atkinson, W. (2021) The social space and misrecognition in 21st century France. *The Sociological Review*, 69(5): 990-1012.
- Baroudi, M., I. Goicolea, A.K. Hurtig en M. San-Sebastian (2021) Social Factors Associated with Trust in the Health System in Northern Sweden: A Cross-Sectional Study. *Research Square*. Verkregen op 28 februari 2022, www.researchsquare.com.
- Bergh, L. van den, E. Denessen, L. Hornstra, M. Voeten en R.W. Holland (2010) The implicit prejudiced attitudes of teachers: Relations to teacher expectations and the ethnic achievement gap. *American Educational Research Journal*, 47(2): 497-527.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1990) *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bovens, M., P. Dekker en W. Tiemeijer (2014) *Gescheiden werelden. Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: SCP en WRR.
- Bovens, M. en A. Wille (2017) *Diploma Democracy: The Rise of Political Meritocracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Breinholt, A. en M.M. Jæger (2020) How does cultural capital affect educational performance: Signals or skills? *British Journal of Sociology*, 71(1): 28-46.
- Broek-Honingh, N. van den, I. Glas en A. Vennekens (2021) *Vertrouwen van Nederlanders in Wetenschap (enquête 2021)*. Den Haag: Rathenau Instituut.
- Bruggink, J.W. (2017) *Methodebeschrijving gezonde levensverwachting naar opleiding*. Voorburg: CBS.
- Chan, T.W. en J.H. Goldthorpe (2007) Class and status: The conceptual distinction and its empirical relevance. *American Sociological Review*, 72(4): 512-532.
- Correll, S.J. (2001) Gender and the career choice process: The role of biased self-assessments. *American Journal of Sociology*, 106(6): 1691-1730.
- Currid-Halkett, E. (2017) *The Sum of Small Things: A Theory of the Aspirational Class*. Princeton: Princeton University Press.

-
- Darmon, N. en A. Drewnowski (2008) Does social class predict diet quality? *American Journal of Clinical Nutrition*, 87(5): 1107-17.
- DiMaggio, P. (1982) Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of US high school students. *American Sociological Review*, 47(2): 189-201.
- Du Pré, R. en F. Hendrickx (2016) We luisteren niet naar de tokkies. *De Volkskrant*. Verkregen op 28 december 2021, www.volkskrant.nl.
- Eatwell, R. en M. Goodwin (2018) *National Populism: The Revolt against Liberal Democracy*. London: Penguin.
- Eijck, K. van en J. Lievens (2008) Cultural omnivorousness as a combination of highbrow, pop, and folk elements: The relation between taste patterns and attitudes concerning social integration. *Poetics*, 36(2-3): 217-242.
- Ellemers, N. (2017) *World of Difference. A Moral Perspective on Social Inequality*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Everson, S.A., S.C. Maty, J.W. Lynch en G.A. Kaplan (2002) Epidemiologic evidence for the relation between socioeconomic status and depression, obesity, and diabetes. *Journal of Psychosomatic Research*, 53(4): 891-95.
- Fairbrother, M. (2016) Geoengineering, moral hazard, and trust in climate science: evidence from a survey experiment in Britain. *Climatic Change*, 139(3-4): 477-489.
- Fismen, A.S., O. Samdal en T. Torsheim (2012) Family affluence and cultural capital as indicators of social inequalities in adolescent's eating behaviours: a population-based survey. *BMC public health*, 12(1): 1-9.
- Fogteloo, M. (2016) En hoe heurt het straks. *De Groene Amsterdammer*. Verkregen op 1 augustus 2019, www.degroene.nl.
- Gidron, N. en P.A. Hall (2020) Populism as a problem of social integration. *Comparative Political Studies*, 53(7): 1027-59.
- Goldthorpe, J.H. (2012) Back to class and status: Or why a sociological view of social inequality should be reasserted. *Reis*, 137: 201-206.
- Groth, M.V., M.R. Sørensen, J. Matthiessen, S. Fagt, N. Landvad en V.K. Knudsen (2014) Disparities in dietary habits and physical activity in Denmark and trends from 1995 to 2008. *Scandinavian Journal of Public Health*, 42(7): 611-620.
- Hadjar, A. en M. Beck (2010) Who does not participate in elections in Europe and why is this? *European Societies*, 12(4): 521-542.
- Hamilton, L.C. (2015) Trust in scientists on climate change and vaccines. *SAGE Open*, 5(3): 1-13.
- Hatzenbuehler, M.L., J.C. Phelan en B.G. Link (2013) Stigma as a fundamental cause of population health inequalities. *American Journal of Public Health*, 103(5): 813-821.
- Haugsgjerd, A. en S. Kumlin (2020) Downbound spiral? Economic grievances, perceived social protection and political distrust. *West European Politics*, 43(4): 969-990.
- Herrmann, S., D. MacDonald en R. Tauscher (2011) *Americas Barometer Insights: 2011*. Verkregen op 28 februari 2022, vanderbilt.edu.
- Herzberger, R. (2019) Op vakantie kijkt ook u neer op de Nederlander. *NRC*. Verkregen op 24 augustus 2020, www.nrc.nl.

-
- Hiscock, R., L. Bauld, A. Amos, J.A. Fidler en M. Munafò (2012) Socioeconomic status and smoking: a review. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1248(1): 107-123.
- Hochschild, A.R. (2017) *Vreemdelingen in hun eigen land: een reis door rechts Amerika*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Houston, D.J. en L.H. Harding (2013) Public trust in government administrators: Explaining citizen perceptions of trustworthiness and competence. *Public Integrity*, 16(1): 53-76.
- Houtte, M. van (2016) Lower-track students' sense of academic futility: Selection or effect? *Journal of Sociology*, 52(4): 874-889.
- Jackson, D.N., E.B. Peterson, K.D. Blake, K. Coa en W.Y.S. Chou (2019) Americans' trust in health information sources: Trends and sociodemographic predictors. *American Journal of Health Promotion*, 33(8): 1187-1193.
- Jackson, R.A. (1995) Clarifying the relationship between education and turnout. *American Politics Quarterly*, 23(3): 279-299.
- Jæger, M.M. (2011) Does cultural capital really affect academic achievement? New evidence from combined sibling and panel data. *Sociology of education*, 84(4): 281-298.
- Jæger, M.M. en R. Breen (2016) A dynamic model of cultural reproduction. *American Journal of Sociology*, 121(4): 1079-1015.
- Jæger, M.M. en S. Møllegaard (2017) Cultural capital, teacher bias, and educational success: New evidence from monozygotic twins. *Social Science Research*, 65: 130-144.
- Jarness, V. (2017) Cultural vs economic capital: Symbolic boundaries within the middle class. *Sociology*, 51(2): 357-373.
- Kate, J. ten, W. de Koster en J. van der Waal (2017) Why are depressive symptoms more prevalent among the less educated? The relevance of low cultural capital and cultural entitlement. *Sociological Spectrum*, 37(2): 63-76.
- Kilbourne, B.S., P. England, G. Farkas, K. Beron en D. Weir (1994) Returns to skill, compensating differentials, and gender bias: Effects of occupational characteristics on the wages of white women and men. *American Journal of Sociology*, 100(3): 689-719.
- Kim, Y. (2016) Trust in health information websites: A systematic literature review on the antecedents of trust. *Health Informatics Journal*, 22(2): 355-369.
- Krielaars, M. (2019) Boeken lezen is nu eenmaal elitair. *NRC*. Verkregen op 24 augustus 2020, www.nrc.nl.
- Kulhánová, I., R. Hoffmann, T.A. Eikemo, G. Menvielle en J.P. Mackenbach (2014) Educational inequalities in mortality by cause of death: first national data for the Netherlands. *International Journal of Public Health*, 59(5): 687-696.
- Kuppens, T., F. Gootjes, M. Boendermaker, E. Gordijn en T. Postmes (2019) *Ongenoegen, migratie, gastvrijheid en maatschappelijke onrust*. Groningen: Rijkuniversiteit Groningen.
- Kuppens, T., R. Spears, A.S. Manstead, B. Spruyt en M.J. Easterbrook (2018) Educationism and the irony of meritocracy: Negative attitudes of higher educated people towards the less educated. *Journal of Experimental Social Psychology*, 76: 429-447.
- Lamont, M. (2018) Addressing recognition gaps: Destigmatization and the reduction of inequality. *American Sociological Review*, 83(3): 419-444.

-
- Laurison, D. (2015) The willingness to state an opinion: Inequality, don't know responses, and political participation. *Sociological Forum*, 30(4): 925-948.
- Laurison, D. (2016) Social class and political engagement in the United States. *Sociology Compass*, 10(8): 684-697.
- LaVeist, T.A., L.A. Isaac en K.P. Williams (2009) Mistrust of health care organizations is associated with underutilization of health services. *Health Services Research*, 44(6): 2093-2105.
- Lizardo, O. (2016) Why "cultural matters" matter: Culture talk as the mobilization of cultural capital in interaction. *Poetics*, 58: 1-17
- Lizardo, O. (2017) Improving cultural analysis: Considering personal culture in its declarative and nondeclarative modes. *American Sociological Review*, 82(1): 88-115.
- Lovaglia, M.J., J.W. Lucas, J.A. Houser, S.R. Thye en B. Markovsky (1998) Status processes and mental ability test scores. *American Journal of Sociology*, 104(1): 195-228.
- Mackenbach, J. en J.P. de Jong (2018) *Health Inequalities: An Interdisciplinary Exploration of Socioeconomic Position, Health and Causality*. Amsterdam: Royal Dutch Academy of Arts and Sciences.
- Marmot, M. (2004) *Status Syndrome: How Your Social Standing Directly Affects Your Health*. London: Bloomsbury.
- Marmot, M.G., S. Stansfeld, C. Patel, F. North, J. Head, I. White ... en G.D. Smith (1991) Health inequalities among British civil servants: the Whitehall II study. *The Lancet*, 337(8754): 1387-1393.
- McCoy, C. en R. Scarborough (2014) Watching "bad" television: Ironic consumption, camp, and guilty pleasures. *Poetics*, 47: 41-59.
- McCulloch, T. en S. Webb (2020) What the public think about social services: A report from Scotland. *British Journal of Social Work*, 50(4): 1146-1166.
- McLaren, L. (2007) Socioeconomic status and obesity. *Epidemiologic Reviews*, 29(1): 29-48.
- McLeod, J.D. (2015) Why and how inequality matters. *Journal of Health and Social Behavior*, 56(2): 149-165.
- Meurs, T. van, J. Oude Groeniger, W. de Koster en J. van der Waal (2022) An incongruous intervention: Exploring the role of anti-institutionalism in less-educated individual's limited uptake of nutrition information. *Sociology of Health & Illness*, DOI:10.1111/1467-9566.13430.
- Miles, A., R. Charron-Chénier en C. Schleifer (2019) Measuring automatic cognition: Advancing dual-process research in sociology. *American Sociological Review*, 84(2): 308-333.
- Miller, Z.J. (2016) Hillary Clinton Says Half of Donald Trump's Supporters are in "Basket of Deplorables". *Time*. Verkregen op 25 februari 2022, www.time.com.
- Morrell, M.E. (2003) Survey and experimental evidence for a reliable and valid measure of internal political efficacy. *Public Opinion Quarterly*, 67(4): 589-602.
- Noord, J. van, B. Spruyt, T. Kuppens en R. Spears (2019) Education-based status in comparative perspective: The legitimization of education as a basis for social stratification. *Social Forces*, 98(2): 649-676.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2019) The educational gradient in trust in politicians in the Netherlands: A status-based cultural conflict. *Sociological Quarterly*, 60(3): 439-456.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2021a) Lageropgeleiden wantrouwen politici die ver

-
- afstaan van hun leefwereld. *Sociale vraagstukken*. Verkregen op 25 februari 2022, www.sociale-vraagstukken.nl.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2021b) "They don't know what it's like to be at the bottom": Exploring the role of perceived cultural distance in less-educated citizens' discontent with politicians. *British Journal of Sociology*, 72(3): 566-579.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2021c) The micro-macro interactive approach to political trust: The relevance of quality of representation and substantive representation in 24 European countries, 2006-2014. *European Journal of Political Research*, 60(4): 954-974.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2021d) A revolt of the deplored? The role of perceived cultural distance in the educational gradient in anti-establishment politics. *British Journal of Sociology*, 72(5): 1448-1463.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2021e) *Trust in politicians: a video-vignette survey-experiment*. Tilburg: CentERdata.
- Oude Groeniger, J., C.B. Kamphuis, J.P. Mackenbach, M.A. Beenackers en F.J. van Lenthe (2019) Are socio-economic inequalities in diet and physical activity a matter of social distinction? A cross-sectional study. *International Journal of Public Health*, 64(7): 1037-1047.
- Oude Groeniger, J., W. de Koster, J. van der Waal, J.P. Mackenbach, C.B. Kamphuis en F.J. van Lenthe (2020) How does cultural capital keep you thin? Exploring unique aspects of cultural class that link social advantage to lower body mass index. *Sociology of Health and Illness*, 42(7): 1497-1515.
- Oude Groeniger, J.O., K. Noordzij, J. van der Waal en W. de Koster (2021) Dutch COVID-19 lockdown measures increased trust in government and trust in science: A difference-in-differences analysis. *Social Science & Medicine*, 275: 113819.
- Pager, D., B. Western en B. Bonikowski (2009) Discrimination in a low-wage labor market: A field experiment. *American Sociological Review*, 74(5): 777-799.
- Pampel, F.C. (2012) Does reading keep you thin? Leisure activities, cultural tastes, and body weight in comparative perspective. *Sociology of Health and Illness*, 34(3): 396-411.
- Pavalko, E.K., K.N. Mossakowski en V.J. Hamilton (2003) Does perceived discrimination affect health? Longitudinal relationships between work discrimination and women's physical and emotional health. *Journal of Health and Social Behavior*, 43: 18-33.
- Perry, B.L., K.L. Harp en C.B. Oser (2013) Racial and gender discrimination in the stress process: Implications for African American women's health and well-being. *Sociological Perspectives*, 56(1): 25-48.
- Peters, J., K. van Eijck en J. Michael (2018) Secretly serious? Maintaining and crossing cultural boundaries in the karaoke bar through ironic consumption. *Cultural Sociology*, 12(1): 58-74.
- Plasterk, R. (2022) Prolofobie bij links leidt ertoe dat gewone mensen zich afkeren. *De Telegraaf*. Verkregen op 25 februari 2022, www.telegraaf.nl.
- Prieur, A. en M. Savage (2013) Emerging forms of cultural capital. *European Societies*, 15(2): 246-267.
- Pruysers, S. en J. Blais (2017) Why won't Lola run? An experiment examining stereotype threat and political ambition. *Politics & Gender*, 13(2): 232-252.

-
- Rains, S. (2013) The nature of psychological reactance revisited: A meta-analytic review. *Human Communication Research*, 39(1): 47-73.
- Ramdas, A. (2011) *Het Culturele Drama*. Verkregen op 25 februari 2022, www.deburen.eu.
- Richardson, A., J.A. Allen, H. Xiao en D. Vallone (2012) Effects of race/ethnicity and socioeconomic status on health information-seeking, confidence, and trust. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 23(4): 1477-1493.
- Ridgeway, C.L. (2011) *Framed by Gender: How Gender Inequality Persists in the Modern World*. Oxford: Oxford University Press.
- Ridgeway, C.L. (2014) Why status matters for inequality. *American Sociological Review*, 79(1): 1-16.
- Schaap, J., J. van der Waal en W. de Koster (2019) Improving empirical scrutiny of the habitus: A plea for incorporating Implicit Association Tests in sociological research. *Sociology*, 53(5): 967-976.
- Shames, S.L. (2015) American women of color and rational non-candidacy: when silent citizenship makes politics look like old white men shouting. *Citizenship Studies*, 19(5): 553-569.
- Shen, L. en J.P. Dillard (2005) Psychometric properties of the Hong psychological reactance scale. *Journal of Personality Assessment*, 85(1): 74-81.
- Shepherd, H. (2011) The cultural context of cognition: What the Implicit Association Test tells us about how culture works. *Sociological Forum*, 26(1): 121-143.
- Shim, J.K. (2010) Cultural health capital: a theoretical approach to understanding health care interactions and the dynamics of unequal treatment. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1): 1-15.
- Sleeth-Keppler, D., R. Perkowitz en M. Speiser (2017) It's a matter of trust: American judgements of the credibility of informal communicators on solutions to climate change. *Environmental Communication*, 11(1): 17-40.
- Spruyt, B., F. van Droogenbroeck en D. Kavadias (2015) Educational tracking and sense of futility: a matter of stigma consciousness? *Oxford Review of Education*, 41(6): 747-765.
- Spruyt, B. en T. Kuppens (2015) Education-based thinking and acting? Towards an identity perspective for studying education differentials in public opinion and political participation. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 2(3-4): 291-312.
- Spruyt, B., T. Kuppens, R. Spears en J. van Noord (2020) Talking politics? Educational category salience reinforces differences in people's willingness to participate in deliberative initiatives. *Political Psychology*, 41(3): 461-478.
- Srivastava, S.B. en M.R. Banaji (2011) Culture, cognition, and collaborative networks in organizations. *American Sociological Review*, 76(2): 207-233.
- Visser, J. (2018) Wat heeft de rumoerige rechterflank te vertellen? *Metro*. Verkregen op 25 februari 2022, www.metronieuws.nl.
- Visser, V., W. de Koster en J. van der Waal (2021) Understanding less-educated citizens' (non-) participation in citizens' initiatives: Feelings of entitlement and a taste for politics. *Current Sociology*, DOI:10.1177/001139212111024700.
- Waal, J. van der en W. de Koster (2015a) Naar een analytische stratificatie-sociologie: Over klasse, status en ongelijkheid in Nederland. *Sociologie*, 11 (3/4): 372-401.

-
- Waal, J. van der en W. de Koster (2015b) Why do the less educated oppose economic globalization? A test of three explanations in the Netherlands. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 2(3/4): 313-344.
- Waal, J. van der, W. de Koster en P. Achterberg (2017) Lager opgeleiden vertrouwen wetenschap veel minder. *Sociale Vraagstukken*. Verkregen op 25 februari 2022, www.socialevraagstukken.nl.
- Wagner, D.G., R.S. Ford en T.W. Ford (1986) Can gender inequalities be reduced? *American Sociological Review*, 51(1): 47-61.
- Walle, S. van de (2009) Confidence in the criminal justice system: Does experience count? *British Journal of Criminology*, 49(3): 384-398.
- Wamala, S.P., M.A. Mittleman, K. Schenck-Gustafsson en K. Orth-Gomer (1999) Potential explanations for the educational gradient in coronary heart disease: a population-based case-control study of Swedish women. *American Journal of Public Health*, 89(3): 315-321.
- Weber, M. (2002 [1922]) *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der Verstehenden Soziologie*. Tübingen: Mohr Siebeck.
-

Dank

Dank aan Amy van den Berg en Willem de Koster voor behulpzaam commentaar op eerdere versies van deze tekst. Veel van het in deze oratie besproken onderzoek is mogelijk gemaakt door een Vidi-beurs van NWO (016.Vidi.185.207).

Over de auteur

Jeroen van der Waal is hoogleraar Stratificatiesociologie aan de *Erasmus School of Social and Behavioural Sciences*, en medeoprichter van het *Erasmus Institute on Culture and Stratification*. Hij werkte vijftien jaar op de binnenvaart en in de Rotterdamse haven voordat hij in 2010 *cum laude* promoveerde op een proefschrift over ongelijkheid in steden. Veel van zijn onderzoek richt zich op de rol van statusverschillen in de opleidingsbreuklijn, waarover hij publiceerde in toonaangevende tijdschriften in velden als bestuurskunde, gezondheidswetenschappen, politicologie en sociologie.